

Friluftslivets förändrade genuskoder?

Vi har i Sverige och i de övriga nordiska länderna en lång tradition av intresse för naturen. Inte minst vår allemansrätt har bidragit till att tillgängligheten till naturen är stor. Trots detta är det inte alla som nyttjar naturens möjligheter utan forskning visar att det huvudsakligen är medelklassen och deras barn som ägnar sig åt friluftsliv. Flera studier (Engström, 1999, Arnegård, 2006, Backman, 2010, Evans och Davis, 2006) bekräftar att det råder ett samband mellan social bakgrund och utövande av friluftsliv. Genom vårt sätt att delta (eller inte delta) i olika idrottsaktiviteter uttrycker vi status och position i den sociala hierarkin. Friluftsliv blir ett sätt att synliggöra identitet och genom denna livsstil särskiljer man sig gentemot andra grupper. Inpräntade vanor och värderingar överförs till nästa generation under uppväxten och påverkar vilka val man gör i livet och vilken livsstil man utvecklar.

Tonåringars deltagande inom friluftorganisationerna minskar sakta men säkert och det verkar som om löst organiserade fritidsaktiviteter som friluftsliv har svårt att hävda sig i konkurrensen mot de bättre organiserade föreningsidrotterna. För 30 år sedan var bilden en annan. Då åkte var tredje högstadieläroplanerare skidor minst 10 ggr på ett år medan motsvarande siffra idag endast är en bråkdel av detta (Backman, 2004).

Idag är friluftsliv tydligt framskrivet som en viktig angelägenhet i skolan att ge kunskaper kring. Trots detta förekommer sådana aktiviteter sparsamt i skolan. En alldeles färsk rapport från skolinspektionen (Dnr:2010:2037) bekräftar denna bild. De tidigare obligatoriska friluftsdagarna är numera borttagna i läroplanerna och det är upp till varje enskild skola om man vill organisera sådana dagar. De skolor som trots allt genomför friluftsdagar fyller oftast dessa med annat innehåll än vad som tidigare avsågs. Endast var tredje friluftsdag innehåller någon form av friluftaktiviteter (Backman, 2004). Skolinspektionens rapport tydliggör också att undervisningen i huvudsak består av bollspel, mer inriktat mot prestation och tävling än mot hälsa.

Historisk tillbakablick

Om man tittar tillbaka kan man konstatera att friluftsliv ursprungligen utövades av en liten exklusiv skara av överklassens män. De ägnade sig åt expeditionsliknande aktiviteter där manliga idealen som styrka, målmedvetenhet, disciplin och uthållighet kunde påvisas. Denna

manlighet bidrog till att bevara en patriarkalisk ordning där mannen ansågs ”naturligt” överordnad kvinnan (Connell, 2003). Manliga förebilder som Adolf Erik Nordenskiöld och Norges motsvarighet Fritjof Nansen fungerade som en inspirationskälla för unga män. Genom att upptäcka och utforska fjällvärlden och Arktis personifierade dessa herrar dåtidens manliga ideal. I den ensamma vildmarken fanns områden där pojkar och män kunde forma sina karaktärer och söka sitt sanna, manliga jag. Först och främst skulle denna vildmark skyddas mot kvinnors deltagande. Nansen var influerad av bland annat socialdarwinism som innebar en syn på kvinnan som underordnad mannen och genom medfödda egenskaper mer lämpade för ett liv i hemmets sfär (Pedersen Gurholt, 2008). Bildandet av intresseorganisationer för friluftsliv (Svenska Scoutrörelsen, nuvarande Friluftsförbundet och Svenska Turistföreningen) bidrog till det allt större intresset från olika grupper i samhället för friluftsliv (Eskilsson, 2008). Ursprungligen var detta dock föreningar som organiserade medel- och överklassens män, där ett medlemskap bekräftade och stärkte den borgerlige mannens självbild. En ny syn på den kvinnliga kroppen som mer aktiv bidrog emellertid till att skapa förutsättningar för kvinnors idrottande i början av 1900-talet. Det ansågs dock farligt för kvinnor, på grund av deras svaga väsen, att utföra ansträngande fysiska övningar som t.ex. tävlings- och prestationsidrott. Därför innebar denna ökade frihet att kvinnor kunde berika sina liv inom en begränsad sfär (Hargreaves, 2002). Kvinnor kunde gärna ägna sig åt friluftsliv men i lättare och mer låglänt fjällterräng helst i sällskap med en man! I Turistföreningens årsskrift från 1889 publicerades särskilda råd för hur kvinnor skulle undvika både ansträngning och att utmana männens strapatsrika friluftsliv. Fjälltopparna var något som de borgerliga männen ville beseгра utan kvinnors medverkan (Eskilsson, 1996).

Så småningom började denna bild av den borgerlige mannen att ifrågasättas och utmanas. Norska kvinnor använde bl.a. strapatsfyllt friluftsliv som en del i sin frigörelsekamp och som ett sätt att driva kvinnofrågor. Genom olika samhällsförändringar på 1930-talet ökade intresset för fritidsaktiviteter och friluftsliv även bland den växande arbetarklassen i städerna. Staten bidrog med rekreativsmöjligheter i form av vandringsleder, campingplatser och vandrarhem. Den ”friluftpropaganda”, som pågick var ett led i ett större folkhälsoarbete i syfte att förändra medborgarnas livsstil i sundare riktning (Sandell & Sörlin, 2008). Turistföreningens verksamhet började därmed förskjutas från fjällen och inriktas mer mot friluftsområden runt om i landet i syfte att nå ut till fler svenskar. I takt med detta suddades bilden av den borgerlige mannen som erövrare av naturen ut (Eskilsson, 1996).

Inom idrottslärarytbildning finns starka traditioner av friluftsliv inom ramen för utbildningen. Trots detta verkar friluftslivet inte komma eleverna till godo. Larssons (2009) forskning visar att idrottslärostudenter snarare verkar se på vinterutbildningen som en möjlighet för egen personlig utveckling än något man kan använda i framtida undervisning. Lärare förklarar avsaknaden av friluftsliv i skolan bl.a. med att friluftsliv är dyrt, tidskrävande och ställer särskilda krav på personalresurser (Backman, 2010). Kan det finnas andra förklaringar än dessa? Idrottslärare har i stor utsträckning ett förflutet inom den organiserade föreningsidrotten och kanske ser man därmed den som den naturliga domänen för undervisning? Elever som sysslar idrott på fritiden har större möjlighet att påverka undervisningsinnehållet än övriga elever. Detta gynnar särskilt bollspelare pojkar som tillåts påverka lektionsinnehållet. När det gäller vilket genus man egentligen kan tillskriva friluftsliv idag så verkar det spreta åt olika håll. Historiskt sett är friluftsliv bärare av traditionell medelklassmaskulinitet men det tycks idag också finnas andra koder som ryms inom friluftsliv. Gard (2006) menar att friluftsliv skiljer sig från traditionell tävlingsidrott och kan därmed fungera som motvikt mot andra moment i undervisningen där flickor och vissa pojkar har en mer underordnad roll och där traditionella maktstrukturer och könsroller är mer framträdande. I hans mening skulle friluftsliv kunna vara en motvikt mot traditionell manlig idrott. Det verkar också finnas inslag inom friluftsliv som kan kopplas till det vårdande och omhändertagande av naturen t.ex. i form av miljöengagemang och mulleverksamheter som skulle kunna tolkas som mer feminint kodat. I mötet med studenterna på lärarutbildningen kan jag uppleva att studenterna kommer med olika förväntningar på friluftsliv kopplade till dessa olika genuskoder. Detta kan ta sig olika uttryck; alltifrån ett stort behov att fysisk prestation i samband med friluftsliv t.ex. önskan om att bestiga berg och ta sig ända upp till toppen, medan andra är mer inriktade mot omhändertagande och vårdande av naturen. Att hantera dessa olika förväntningar och perspektiv är en utmaning både inom lärarutbildning och inom skolans ram.

Jag vill avsluta med James Baldwins ord: ”Not everything that is faced can be changed, but nothing can be changed until it is faced”

Fullständig litteraturlista kan rekvireras från anna.fabri@mah.se

